



IRÁNYTŰ INTÉZET *rövid elemzés*

2013. 10. 13.

Kovács János

vezető elemző

Baloldali fordulat – A siker záloga?

Egyre gyakrabban merül fel az a kérdés, hogy a mai Európában beszélhetünk-e klasszikus értelemben vett jobb- és baloldaltól. Vajon az ideológiák korszakát, az ideológiák harcát betetőzte-e valamiféle modern, konszenzuskeresésen vagy épp pragmatizmuson alapuló politikaformálási gyakorlat. Mit kezdünk azokkal a pártokkal, melyek a politikai ideológiát és az alkalmazott gazdaságfilozófiát tekintve disszonáns programot hirdetnek, vagy valósítanak meg kormányra kerülve, vagyis ahol a politikai jobb és a gazdasági bal (vagy épp fordítva) egyszerre jelentkezik a programkínálatban, illetve a kormányzati politikában? Mit kezdünk azokkal a pártokkal, melyek szakítva az egykori krédóval, ma már inkább technokrata-liberális mintát követnek? Mit kezdünk azokkal a politikai formációkkal, melyek nem sorolhatók be egyértelműen bizonyos karakterisztikus vonások mentén egyik pártcsaládba, „ideológiai blokkba” sem? E kérdések egy része nem új keletű, jelentőségük ugyanakkor nehezen elvitatható.

Ha körütekintünk Európában, azt láthatjuk, hogy mind a klasszikus bal-, mind a klasszikus jobboldal mély értékválságban van, devalválódtak az egykori eszmék. A jóléti állam visszaszorult, a rajnai kapitalizmus csatákat vesztett az angolszász kapitalizmussal szemben, a szociális piacgazdaság fundamentuma meghiúsult. A nacionalizmus kompromittálódott, a tradicionalizmust elsodorta a társadalmi konvenciókat és az organikus társadalomfejlődés tézisének mellőző progresszió, a kereszténységet – mint civilizációs örökséget – pedig még a jobboldali pártok egy része is elvitatta. A szociális kihívások és a gazdasági versenyképesség diktálta állandó modernizációs kényszer konstans adaptációs kényszert teremtett (ami megrendítette a tradicionális struktúrákat), a multikulturalizmus pedig – nyilvánvaló kudarc ellenére – a nyugati kánon részévé vált. Emellett az EU tagállamainak többségében (beleértve mind a bal-, mind a jobboldali kormányok által vezetett országokat) a lényegét tekintve azonos recept alapján „főznek” a gazdasági konszolidációval foglalkozó kormányzatok: a baloldal ugyanúgy költségtakarékossági intézkedésekkel, leginkább a lakosságot terhelő megszorító csomagokkal igyekszik kezelni a válságot, melynek során a szociális igazságosság és a társadalmi szolidaritás elve háttérbe szorul a meghatározó piaci szereplők, illetve a pénzpiacok logikájával szemben.

Magyarországon a szocialisták 2010-es választási veresége után egy komoly diskurzus indult el a baloldalon, melynek eredményeként egy baloldali fordulatot, a korábbi gazdaság- és társadalmpolitikai irányvonal revideálását helyezték kilátásba az MSZP prominensei. A Gyurcsány-kormányok alatt – ha egyáltalán a kormányzati politika szintjén beszélhetünk

következetességről – a Tony Blair vagy Gerhard Schröder nevéhez köthető, a szociáldemokrácia megújítását célzó „harmadikutas” politika volt irányadó, mely mélyen merített az Anthony Giddens által papírra vetett, a modernitást új kontextusba helyező szociológiai teóriákból. A Bajnai-kormány feladata a válságkezelés maradt, melynek során – részben a „szakértői kormány” szerepéből adódóan is – szintén nem érvényesülhettek szociális szempontok. Bár a szocialista-liberális kormányzás nyolc évének számos kudarcát nem lehet kizárólag egy uralkodó eszméáramlatra, vagy domináns gazdaságpolitikai szemléletre visszavezetni, mindenestre nyilvánvaló, hogy a bukásban ezek a tényezők kulcsszerepet vittek. Ennek oka egyrészt abban ragadható meg, hogy a magyar társadalom szociológiai szerkezetétől, jövedelmi és vagyoni viszonyaitól, az öngondoskodáshoz való viszonyától és az arra való képességétől, valamint bizonyos, a Kádár-érában a társadalom „szövetrendszerébe” beivódott paternalista és etatista attitűdöktől meglehetősen távol áll a neoliberalizmus egyén- és piacközpontúsága, illetve állami szerepvállalásról vallott doktrínér hozzáállása. Másfelől maga Gyurcsány Ferenc politikájának hitelvesztése, a baloldalon meglévő személyes nimbuszának elhalványulása, a szocialisták és a liberálisok – nem kis részben ideológiai ellentétekből fakadó – koalíciós vitái pecsételték meg a magyar baloldal „harmadikutas” fordulatát. Ami 2010 után a szocialisták számára e téren megmaradt, azt röviden útkeresésként definiálhatjuk. Az MSZP megújítása együtt járt egy felemásra sikerült „fiatalítással”, a pártszervezeten belüli, korábbinál erősebb centralizációval, valamint a baloldali eszmei gyökerekhez való visszatérés meghirdetésével. Eközben azonban átalakult a politikai baloldal „tér szerkezete”: az MSZP meghatározó, de nem kizárólagos erő maradt (sőt, a fővárosban – ami egykor az SZDSZ fő hatalmi bázisa is volt – jelentős számú választókerületben megelőzte a Bajnai vezette Együtt-PM szövetség), s az új választási rendszerből és az Orbán-kormány magas támogatottságából fakadó szövetségkeresési kényszerből adódóan baloldali programját – esetlegesen kormányra kerülve – bizonyosan fel kellene adnia. A személyi kérdéseken és hatalmi pozíciókon túl legfőképp e tényező akadályozta a szakpolitikai egyeztetések nyomán formálódni látszó megállapodást, mely végül a politikai szempontból optimális megegyezés helyett egy számos aspektusból csak az összefogás látszatát megteremtő minimálkonszenzusra volt elegendő. Utóbb az is világossá vált, hogy az együttműködők körét sem Mesterházy, sem Bajnaiék nem kívánják szélesíteni, ehelyett közvetlenül a kisebb baloldali pártok választóit igyekeznek megszólítani. Egy sokszínű koalíció ugyanis nemcsak a domináns szereplők hatalmi bázisát, egyúttal mozgásterét szűkítené, de egy törékeny, instabil, következésképp életképtelen érdekszövetségbe torkollna. Ha tekintetbe vesszük az egyes felek, potenciális szövetségesek közötti mély ideológiai és gazdaságfilozófiai ellentéteket, valamint általában a magyar politikai kultúra konfliktusos voltát, akkor e döntés mögötti megfontolások könnyen felismerhetővé válnak.

Az előző hét egyik – a témánk szempontjából – érdekes eseménye volt az a politikusok, politológusok és közgazdászok részvételével megtartott beszélgetés, melynek apropóját egy könyvbemutató adta, s ami világosan rámutatott: Magyarországon igény van egy klasszikus baloldali elveket felmutató baloldali politikára. Itt megjegyzendő, hogy az elvek szintjén ezzel általában nincs is komoly probléma, a legfőbb akadályt a kormányzati pozícióval járó felelősség és a gazdasági realitások kényszere jelenti, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Gyurcsány- és Bajnai-kormányok intézkedései messzire sodródtak a baloldali közpolitika eszköztárától. Ráadásul a neoliberális dogmákkal szakító, paradigma-(vissza)váltáson átesett baloldalnak azzal is számolnia kell, hogy legnagyobb riválisa, a jobbközép Fidesz-KDNP pártszövetség integrálta politikájába mindazokat az egyébként baloldali (időnként populista) elemeket, melyek a társadalom széles rétegei számára kívánatosak. Az erős, cselekvőképes, gondoskodó állam képe hathatósan megjelenik a regnáló kormány általános politikájában, miközben egyébként jól megfeleltethető az EU-n belül a nemzetállami cselekvést a közösséggel szemben preferáló, a jobboldali érzelmű emberek számára szimpatikus „szabadságharc” terminológiával. Akik számára pedig közömbös, vagy netán negatív előjelű a „szabadságharc”, azok még mindig szurkolhatnak a „rezsiharc” sikeréért. Ezen a ponton válik nyilvánvalóvá, hogy a baloldal nemcsak a politikai, szakpolitikai és gazdaságfilozófiai alternatíva nyújtásával maradt adós, de a kommunikáció szintjén is hatalmas vereséget szenvedett. Az MSZP ráadásul öngölt lőtt, amikor a kormány egyes, inkább baloldalinak mondható intézkedéseit (pl. bankszektor megadóztatása, rezsicsökkentés, devizahitelesek mentésére kidolgozott pénzügyi konstrukciók, stb.) éles kritika alá vette (még akkor is, ha ez a kritika baloldali logika mentén történt), mert ezzel ismét azt a látszatot erősítette, hogy a magyar baloldal a nemzetközi tőke, és nem a magyar emberek oldalán áll.

Miközben a magyar baloldal fokozatosan feladta egykori vezérelveit (és itt nem az állampárti hagyományokra gondolok), nem volt képes új perspektívát kínálni, ami végső soron vereséghez vezetett, valamint ahhoz a ma már nehezen elvitatható körülményhez, hogy támogatói bázisa a fiatalabb korcsoportok körében alapvetően rendült meg. A politika perszonalizációja, a szimbolikus politika felértékelődése, valamint a hitelesség és a Gyurcsány Ferenc által méltán hiányolt „szenvedély” sem segítették a baloldal pozícióit. A baloldal patthelyzetbe került: ha győz, a stabilabb kormányzás érdekében ismét fel kell mondania újra felfedezett baloldali elveit (erre szorítják majd koalíciós partnerei, valamint néhány minősített többséggel lefektetett szabály), ha pedig veszít, ismét szembe kell majd néznie a szétesés rémével.